

УДК 378.015.3–057.87

Н. О. Войтович,

Г. Делль

Received: December 02, 2016

Revised: February 20, 2017

Accepted: March 12, 2017

ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми психологічної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому закладі освіти, а також тому, якими є глибинні особистісні чинники успішної адаптації. Припускаємо, що образ майбутнього, як складне інтегральне утворення, що включає в себе ціннісні орієнтації й перші життєві плани, і плановані, і очікувані події, засвоєні стереотипи соціальної поведінки, елементи самооцінки, установки та емоційне ставлення до майбутнього, є саме тим визначальним фактором, що сприяє вибору студентом успішної стратегії адаптації до умов навчання у вищому закладі освіти. Образ майбутнього – це структурний елемент психологічного часу особистості, який становить собою узагальнену візуалізацію моделі її власного майбутнього, що є результатом антиципації нею майбутнього (його близької, середньої і віддаленої перспектив). Зазвичай, проблема адаптації порушується стосовно нових, незнайомих для індивіда ситуацій, які мають для нього істотне та життєво важливе значення. Це означає, що не адаптованість, «не пристосованість» може з високою ймовірністю призводити до психічного неблагополуччя індивіда, стану дистресу, серйозної загрози для його життєвих інтересів. Неадапованість проявляється в неадекватному розумінні ситуації, у такому способі дій, який підвищує несприятливість ситуації, її загрозливисть. Наведено результати досліджень, які представляють, з одного боку, найтипівіші проблеми першокурсників та ступінь успішності їх адаптації до умов вищого навчального закладу. З іншого – зміст і ключові характеристики образу майбутнього. Аналіз результатів засвідчує, що образ майбутнього безпосередньо впливає на процеси цілепокладання і пов'язаний з такими утвореннями, як мрії, цілі, життєві програми та плани особистості. Питання майбутнього для молоді стає центральним і вимагає активного вибудовування шляхів та способів досягнення своїх цілей. Рефлексивний рівень особистості в молодому віці дає змогу доволі детально описати своє уявне майбутнє, усвідомити перспективу досить значного проміжку часу, завдяки чому вона реалістично уявляє навіть віддалене майбутнє. Успішно адаптовані першокурсники мають значно чіткіший і більш структурований образ майбутнього, бачення дальшої перспективи і більш насичене життя у рефлексивному прогнозуванні власного майбутнього. Також вони в більшій мірі є професійно орієнтованими.

Ключові слова: адаптація, образ майбутнього, самовизначення, стратегія життя, часова перспектива, психологічний вік, ціннісні орієнтації.

Voitovych N. O., Dell H. Image of Future as a Factor of First-Year Students' Adjustment in the Universities. The article investigates the problem of psychological adaptation of first-year students to the learning environment in higher educational institutions, as well as what are the underlying personal factors of successful adaptation. We assume that the image of the future, as a complex integral formation that includes the value orientation and the first life plans as planned and expected developments, learned patterns of social behavior, elements of self-esteem, attitudes and emotional attitude to the future, is precisely the determining factor that promotes student choice successful strategy to adapt to the learning environment in higher educational institutions. The image of the future – a structural element of individual psychological time, which is a generic visualization model of its own future, it is the result of anticipation of the future (the short, medium and long run). Typically, the problem of adaptation is broken on the new, unfamiliar to the individual situations that are essential to him and vital. This means that no adaptation, “no adaptation” could very likely lead to mental distress individual state of distress, serious threat to its vital interests. Neadaptovanist manifests itself in a lack of understanding of the situation in this method of action that increases the unfavorable situation of zahrozlyvist. The results of studies that are on the one hand the most common problems of freshmen and degree of success of their adaptation to university. On the other - the content and key characteristics of the image of the future. Analysis of the results shows that the image of the future directly affects the process of goal-setting and associated entities such as dreams, goals, plans and programs vital personality. The future for young people is central and requires active alignment ways of achieving their goals. Reflective individual level at a young age allows a rather detailed description of his imaginary future perspective to understand quite a significant period of time, making it even realistic to imagine the distant future. Successfully adapted freshmen have a much clearer and more structured way of the future vision of further prospects and a busy life in reflexive predicting their own future. Also, they are more professionally oriented.

Key words: adaptation, future image, self-life strategy, temporal perspective, psychological age, values.

Войтович Н. О., Делль Г. Образ будущего как фактор адаптации студентов первого курса к условиям высшего учебного заведения. Статья посвящена исследованию проблемы психологической адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в высшем учебном заведении, а также тому, каковы глубинные личностные факторы успешной адаптации. Предполагаем, что образ будущего, как сложное интегральное образование, включающее в себя ценностные ориентации и первые жизненные планы, как планируемые, так и ожидаемые события, усвоенные стереотипы социального поведения, элементы самооценки, установки и эмоциональное отношение к будущему, является именно тем определяющим фактором, что способствует выбору студентом успешной стратегии адаптации к условиям обучения в высшем учебном заведении. Образ будущего – это структурный элемент психологического времени личности, который представляет собой обобщенную визуализацию модели ее собственного будущего, является результатом антиципации ею будущего (его близкого, средней и далекой перспектив). Как правило, проблема адапта-

ції виникають нових, незнайомих для індивіда ситуаціях, які мають для нього суттєве і життєво важке значення. Це означає, що адаптація, «не пристосованість» може з високою ймовірністю привести до психічного неблагополуччя індивіда, стану дистресу, серйозної загрози для його життєвих інтересів. Неадаптованість проявляється в неадекватному розумінні ситуації, в такому способі дій, який підвищує небажаний стан, її загальну загрозу. Приведені результати досліджень, які представляють з однієї сторони типові проблеми першокурсників і ступінь успішності їх адаптації до умов вищого навчального закладу. З іншої – зміст і ключові характеристики образу майбутнього. Аналіз результатів показує, що образ майбутнього безпосередньо впливає на процеси цілепошуку і пов'язаний з такими факторами, як мрії, цілі, життєві програми і плани особистості. Питання майбутнього для молоді стає центральним і вимагає активного пошуку шляхів і способів досягнення своїх цілей. Рефлексивний рівень особистості в молодому віці дозволяє достатньо детально описати своє уявне майбутнє, усвідомити перспективу достатньо значущого проміжку часу, завдяки чому вона реалістично представляє навіть віддалене майбутнє. Успішно адаптовані першокурсники мають значно більш чіткий і більш структурований образ майбутнього, бачення дальшої перспективи і більш насичену життя в рефлексивному прогнозуванні власного майбутнього. Також вони в більшій мірі є професійно орієнтованими.

Ключові слова: адаптація, образ майбутнього, самоопределение, стратегія життя, часовий перспектива, психологічний вік, ціннісні орієнтації.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних розвинених суспільствах мотивація вступу до вищого навчального закладу освіти визначається тією обставиною, що соціальна самореалізація особистості тісно пов'язана з її професійною реалізацією. Це й зумовлює прагнення студента досягти успіху в оволодінні своєю професією. У нашому суспільстві соціально-психологічні передумови мотивації навчання студента дещо інші. Загальна нестабільність умов життя, традиції патерналістського минулого не сприяють орієнтації на професійну самореалізацію. Часто отримання диплома – своєрідної «путівки у життя» – поки що залишається для багатьох студентів більш важливим, ніж набуття конкретних професійних знань і навичок. Тому первинна мотивація вступу до вищого навчального закладу освіти, безперечно, зумовлює те, яку поведінкову стратегію навчання обирає новоявлений студент. Крім того, як нам видається, присутні більш глибокі особистісні чинники, які зумовлюють успішність адаптації до вищого навчального закладу, баланс адаптації-самореалізації та вибору стратегії навчання.

Тому важливо розглянути й дослідити проблему психологічної адаптації до умов навчання у вищому закладі освіти, а також те, якими є глибинні особистісні чинники успішної адаптації студентів-першокурсників. Припускаємо, що образ майбутнього, як складне інтегральне утворення, що включає в себе ціннісні орієнтації й перші життєві плани – і плановані, і очікувані події, засвоєні стереотипи соціальної поведінки, елементи самооцінки, установки й емоційне ставлення до майбутнього, є саме тим визначальним фактором, що сприяє вибору студентом успішної стратегії адаптації до умов навчання у вищому закладі освіти. Дослідження цієї проблеми допоможе напрацювати психологічні методи підвищення успішності в навчанні, а також організувати психологічний супровід студентів-першокурсників у рамках соціально-психологічної служби вищого навчального закладу.

Розуміння й тлумачення явища адаптації до ситуації навчання у вищому навчальному закладі може бути різним. Зазвичай, проблема адаптації порушується стосовно нових, незнайомих для індивіда ситуацій, які мають для нього істотне й життєво важливе значення. Це означає, що не адаптованість, «не пристосованість» може з високою ймовірністю призводити до психічного неблагополуччя індивіда, стану дистресу, серйозної загрози для його життєвих інтересів. Неадаптованість проявляється в неадекватному розумінні ситуації, у такому способі дій, який підвищує несприятливість ситуації, її загрозовість.

Найбільш загальне розуміння психологічної адаптації до нових незвичних умов передбачає формування психологічних механізмів, завдяки яким особа організовує собі безпеку й адекватну орієнтацію в новій ситуації. За успішної адаптації особистість отримує можливість максимальної самореалізації без надмірних зусиль [2, с. 10]. Проблема, що визначає неминучість адаптаційного процесу та його значення, – одвічна проблема невідповідності суб'єктивних очікувань і наявних умов реальної дійсності. Існує суперечність між інтелектуальним, творчим, особистісним потенціалом студента, з одного боку, і можливостями його реалізації, що надає навчальний заклад. Ці можливості завжди пов'язані з суттєвими ускладненнями організаційного, фінансового, психологічного порядку. Тому спрямованість адаптаційного процесу може бути різною: або пристосування до наявних умов у вузькому розумінні, коли мінімізується особиста воля, а умови визначаються діяльністю або реалізація власної волі й мотиваційного потягу з урахуванням умов, але часто всупереч їм.

Отже, можна вести мову про успішну й неуспішну адаптацію. Неуспішна адаптація дає змогу студентові адекватно орієнтуватися в ситуації, але не дає можливості більш-менш вираженої самореалізації в рамках вищого закладу освіти. Успішна адаптація, навпаки, надає значні можливості реалізувати свій потенціал в умовах навчання у вищій школі і, крім того, отримати потенційні можливості для майбутньої соціальної самореалізації.

Від чого залежить успішність адаптації і чи можна сприяти їй психологічними методами? Як зазначає дослідник Н. В. Хазратова, успішна адаптація до умов навчання залежить від вибору певної стратегії навчальної діяльності й напрацювання операційних механізмів для її здійснення. Успішна стратегія забезпечує студенту максимальну самореалізацію не лише в навчанні, але й в позанавчальній діяльності: студентському самоврядуванні, самодіяльності, «клубному спілкуванні», студентських «тусівках» тощо. Адже вміння реалізувати себе в багатьох формах діяльності й визначають адаптованість до студентського життя.

Дослідниця пропонує гіпотетичну модель, так звану типологію стратегій поведінки студентів у ситуації навчання: 1) соціальна бажаність, для якої характерна зовнішня мотивація навчання, виражене прагнення до схвалення з боку референтної групи, оцінки сприймаються як засіб самоствердження; 2) шлях найменшого опору, коли студент свідомо відмовляється від боротьби за високі оцінки, демонструючи свою байдужість, незалежність, перебуваючи ніби у «глухій опозиції» до ВНЗ; 3) навчання «для себе», коли притаманна внутрішня мотивація навчання й зумовлений цим прагматизм. Очевидно, що найбільш конструктивна третя стратегія, що, крім якості навчання, передбачає оптимальне ставлення до «травмувальних» чинників, таких як екзамени, оцінки, взаємини в групі.

Від чого залежить стратегія поведінки, яку обирає студент у незвичній для нього ситуації навчання у вищому закладі освіти? Як зазначає автор цієї типології, вона є результатом кількох основних чинників: 1) суб'єктивного відображення наявних умов студентського буття; 2) інтелектуального й соціального потенціалу особистості; 3) адаптаційної мобільності як особистісної риси; 4) мотивації навчання, зокрема мотивації вступу до вищого закладу освіти. Інтелектуальний і соціальний потенціал особистості, а також її мотиваційні диспозиції, проявляються, на наш погляд, у певній глибинній структурі – «образі майбутнього», що містить результати соціальної перцепції та певні антиципації щодо майбутнього власного життя. Образ

майбутнього розглядаємо, як складне інтегральне утворення, що включає в себе ціннісні орієнтації й перші життєві плани – і плановані, і очікувані події, засвоєні стереотипи соціальної поведінки, елементи самооцінки, установок та емоційне ставлення до майбутнього. Проблема образу майбутнього розробляється досить інтенсивно і у вітчизняних, і зарубіжних психологічних дослідженнях. З одного боку, образ майбутнього – одна з складових частин суб'єктивної картини життєвого шляху й вивчення його тісно пов'язане з розробкою наукової проблематики психологічного часу особистості. В уявленнях про майбутнє можна побачити «потенціал особистості», а на основі вивчення життєвих планів молоді можна прогнозувати розвиток суспільства. З іншого боку, сформованість уявлень про майбутнє може виступати критерієм особистісної та соціальної зрілості.

Досліджувана проблема багатоаспектна, що зумовило існування різнобічно спрямованих підходів до вивчення образу майбутнього. Наявні підходи можна об'єднати в такий спосіб:

Теоретико-методологічний напрям, головна увага якого зосереджена на розробленні понять, категорій, концепцій образу майбутнього в контексті ширшої картини всього життєвого шляху особистості, вивченні змісту й просторово-часових характеристик уявлень про майбутнє [1–3; 8].

Експериментально-практичний напрям, дослідження якого присвячені вивченню майбутньої часової перспективи й планування життя особистості, вивченню вікової специфікації в контексті цієї проблематики, дослідженню сприймання свого майбутнього й виокремленню на цих засадах типологій особистості [2; 4; 6; 7; 9].

Переважає більшість праць спрямована на вивчення уявлень про майбутнє в юнацькому віці. Це пов'язано насамперед із тим, що цей вік вважають надзвичайно важливим у становленні особистості, пов'язаний із постійним здійснення вибору: професії, системи цінностей, партнера по шлюбу тощо. Ці вибори знаходять своє відображення в суб'єктивній картині майбутнього. Наявність зрілих, сформованих уявлень про майбутнє саме в цьому віці стає необхідною передумовою подальшого розвитку особистості.

Формування образу майбутнього в ранньому юнацькому віці має свою специфіку, пов'язану з віковими особливостями розвитку особистості. Значною рисою цього вікового періоду є «спрямованість у майбутнє». У юнака активно формується цілісне уявлення про час власного життя. Осмислення часу власного життя стає цінністю, у якій провідну позицію займає образ майбутнього [2].

Основою для самовизначення та планування майбутнього життя слугує низка якісних перетворень, що відбуваються в розвитку особистості в ранній юності. Цей вік характеризується бурхливим розвитком процесів самосвідомості, становленням цілісного образу «Я», який уключає в себе і складник «Я в майбутньому» [3]. Зміни в самосвідомості особистості у всіх її проявах: самооцінці, самопізнанні, саморегуляції, тощо зумовлюють формування нової соціальної позиції і образу життя загалом.

З погляду соціалізації рання юність – це дуже важливий період у розвитку особистості, період «рольового мораторію», пов'язаний із постійним здійсненням вибору, в найширшому значенні цього слова. Це період інтенсивного прийняття життєво важливих рішень, що передбачає вияв особистісної активності. Ця активність відіграє провідну роль, опосередковуючи й детермінуючи процеси самовизначення особистості.

Наявність у першокурсників просто уявлень про майбутнє не є показником їх успішної соціалізації й, відповідно, першої її ланки – адаптації до умов навчання у вищому закладі освіти. Такими показниками може слугувати наявність структурованих і системних уявлень про подальший життєвий шлях. У психологічних дослідженнях для оцінювання сформованості уявлень людини про своє майбутнє застосовуються такі критерії: тривалість і диференційованість часової перспективи: представленість ближньої, середньої та далекої перспективи; реалістичність майбутнього середнього масштабу; поєднання конкретності й перспективності; узгодженість життєвих планів, цілей, цінностей; активність і самостійність при формуванні життєвої перспективи; оптимістичність уявлень про майбутнє [10].

Ураховуючи описані вище результати теоретико-методологічного вивчення проблем адаптації та зумовлюючих її соціально-психологічних чинників, було організовано емпіричне дослідження на предмет того, чи залежить і якою мірою залежить успішність адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти, ступінь їх професійної орієнтованості від чіткості «бачення» майбутньої перспективи життя, інакше кажучи – від образу свого майбутнього.

Для дослідження успішності адаптації до умов навчання у вищому закладі освіти було проведено опитування студентів-першокурсників. Анкета містила такі блоки питань:

1. Наявність переживання адаптаційного стресу.
2. Особливості мотивації навчання.
3. Стратегії навчальної діяльності.
4. Орієнтація в ситуації університетського навчання.

Опитування проводили серед студентів першого курсу трьох гуманітарних факультетів у другому семестрі (4 групи, вік від 16 до 20 років, загальною кількістю 62 особи, 30 юнаків та 32 дівчини). У вибірку ввійшли також студенти, які вже мають досвід подібного навчання у закладах середньої спеціальної освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитування

Основний блок проблеми	Зміст проблеми	% опитаних, які ствердно відповіли на запитання анкети
1. Стрес адаптації	1) відчувають напруження;	20
	2) відчувають велике навантаження;	57
	3) відчувають ізольованість, самотність, брак спілкування;	12
	4) відчувають утому	23
2. Мотивація навчання (провідний мотив)	1) професійний мотив (стати спеціалістом високої кваліфікації);	12
	2) пізнавальний мотив (потреба в новій інформації);	48
	3) мотив саморозвитку	10
3. Проблеми в навчанні	1) приділяють навчанню в середньому 8–9 год. на добу (аудиторні заняття включно);	48
	2) не встигають підготуватись до всіх семінарів;	54
	3) відповідають на семінарах за власною ініціативою;	20
	4) не розуміють лекційний матеріал;	14
	5) не вміють конспектувати лекції;	89
	6) відчувають брак інформації про літературу та можливості її знаходження;	8
	7) знають, до кого можна звернутися	7
4. Уявлення, установки, очікування	1) думають, що студенти, які відповідають за власною ініціативою, – «вискочки»;	80
	2) викладача сприймають за аналогією зі шкільним учителем;	55
	3) очікування жорсткого контролю з боку викладачів й адміністрації університету	43

Як бачимо, наявний певний «альянс» проблем адаптації першокурсників до умов навчання у вищому закладі освіти. Та нас цікавила передовсім наявність і міра взаємозв'язку успішної адаптації студента та сформованості в нього образу майбутнього. Успішність адаптації було виявлено за результатами опитування, індикатори успішності: наявність професійного мотиву; низька міра дистресу; низька представленість проблем у навчанні (що відображено у виборах варіантів відповіді в анкетах). Тому за результатами дослідження було встановлено 27 % студентів, із приводу яких можна стверджувати, що вони тією чи іншою мірою успішно адаптувалися до умов навчання у вищому навчальному закладі. Важливо, що саме в цих студентів яскраво виражено присутність професійного мотиву й мотиву «саморозвиток».

Характеристики образу майбутнього досліджували за допомогою методики А. А. Кроніка та Є. І. Головахи «Оцінювання п'ятирічних інтервалів», яка, зокрема, присвячена оцінюванню таких індексів образу майбутнього: насиченість подіями образу майбутнього; стереотипні та нормативні події.

Методика «Оцінювання п'ятирічних інтервалів» дає змогу оцінити насиченість п'ятиріч життя значущими подіями. Її вирішальним результатом є графік життя або графік продуктивності життя особистості. Відповідне теоретичне обґрунтування провів Є. І. Головаха [5, с. 84–85]. Переживання продуктивності життя він розглядає як показник життєвого успіху, спираючись на такі теоретичні положення:

1. Продуктивність життя розуміє як деяку сукупність життєвих успіхів та досягнень людини.

2. Продуктивність життя може бути оцінена не лише з боку об'єктивної користі іншим людям, суспільству, а й з позиції її внутрішньої самооцінки.

3. На відміну від об'єктивної продуктивності, яку можливо виміряти лише за насиченістю значущими подіями минулого, суб'єктивну продуктивність можна виміряти й у майбутньому – за оцінками, які людина очікує в майбутньому. У зв'язку із цим використовує поняття «очікувана тривалість життя», у якій відображено уявлення людини про найбільш вірогідну для нього тривалість життя.

4. Тривалість життя розглядається як формальний критерій продуктивності життя, яка характеризує абстрактну можливість самореалізації особистості в більш-менш короткі терміни.

5. Насиченість життя – змістовий критерій, який характеризує життєвий шлях особистості з погляду її результатів.

6. Одиницею вимірювання насиченості й відповідності продуктивності життя, що несе інформацію про всі рівні активності людини в різних сферах життєдіяльності та яка піддається якісній оцінці, виявляється «подія» життєвого шляху.

7. Отож основний показник продуктивності життя – *ступінь насиченості життя*.

8. Події можуть мати різну значущість у житті людини. Одні події повністю змінюють життя, інші – можуть бути не поміченими. Урахувати цю різномасштабність дає змогу аналіз значущості подій. Чим більший вплив створює подія на життя людини загалом, тим більш воно значуще для самої людини [5, с. 99].

Проаналізувавши дослідження попередників, ми дали таку інструкцію респондентам:

«Уявіть собі все своє життя – минуле, теперішнє, майбутнє. Спробуйте виокремити п'ять найважливіших, на Вашу думку, подій у своєму житті.

Обираючи їх, майте на увазі, що це можуть бути і вже минулі події, і події, які відбуваються нині, й ті, які Ви очікуєте в майбутньому.

Напишіть, будь ласка, назви цих п'яти подій.

1. Укажіть дату (рік, можливо, місяць) кожної події. Якщо вона відбулася, згадайте, коли саме це було. Якщо йдеться про майбутню подію, намагайтеся оцінити або передбачити, коли вона, швидше за все, відбудеться.

2. У якому році Ви народилися?

3. До якого віку, на Вашу думку, Ви доживете? (дайте більш-менш реалістичну оцінку).

4. У наведеній нижче таблиці обведіть кружечком число, яке відповідає Вашому реальному віку (з точністю до п'яти років).

5. За допомогою таблиці спробуйте оцінити кожне п'ятиріччя Вашого життя за ступенем насиченості важливими для Вас подіями.

6. Спочатку оцініть насиченість першого п'ятиріччя (до п'яти років). Свою оцінку відзначте + у клітинці таблиці, виходячи з того, що:

десять балів – максимальна ступінь насиченості подіями;

один бал – мінімальна ступінь насиченості.

7. Так само оцініть насиченість кожного з п'ятиріч (минулих і майбутніх аж до відміченого Вами віку).

8. Кожне п'ятиріччя повинно мати тільки одну оцінку насиченості, але мати воно повинно обов'язково».

Після заповнення бланка-таблиці було пораховано такі показники: реалізованість життя, психологічний вік та коефіцієнт дорослості. Беручи до уваги мету та завдання дослідження, додано такі показники: насиченість подіями та структурованість образу майбутнього у відсотках. Психологічний вік і показник реалізованості життя розраховували за відповідними формулами. Також ми вивели ще один критерій дослідження образу майбутнього – це насиченість подіями образу майбутнього (НПОМ).

Написані юнаками й дівчатами твердження стали матеріалом не лише для дослідження продуктивності життя, а й змістовної наповненості образу майбутнього досліджуваних. Студенти з цілковитою відповідальністю поставилися до дослідження, деякі, хто цікавиться психологією, мали бажання дізнатися результати дослідження та їх індивідуальну інтерпретацію.

Отож результати дослідження показали, що в більшості хлопців та дівчат плани на майбутнє схожі за своїм змістом. При аналізі результатів в образі майбутнього ми виокремили кілька категорій, до них належать такі життєво важливі події, як закінчення ВНЗ, робота, створення сім'ї, народження дітей, а також інтереси й хобі. У юнаків ми виокремили ще одну категорію висловлювань, які стосуються служби в армії.

Оскільки обидва дослідження були здійснені на цій же вибірці й в один прийом, ми мали змогу порівняти ключові результати за обома методиками. Тенденції були більш ніж промовисті: успішні першокурсники мають високий бал зі сформованості, структурованості й насиченості образу майбутнього. Психологічний вік успішно адаптованих студентів у середньому на 12 % відсотків вищий, ніж у студентів із низькою адаптацією до умов вищого навчального закладу. Тому можна стверджувати, що адаптовані першокурсники мають значно чіткіший і більш структурований образ майбутнього, бачення дальшої перспективи й більш насичене життя в рефлексивному прогнозуванні власного майбутнього. Також впадає у вічі те, що вони більшою мірою професійно орієнтовані.

Отож, здійснюючи аналіз та інтерпретацію результатів дослідження, прийшли до таких **висновків**:

1. Образ майбутнього – це структурний елемент психологічного часу особистості, який становить собою узагальнену візуалізацію моделі її власного майбутнього, що є результатом антиципації нею майбутнього (його близької, середньої і віддаленої перспективи).

2. Образ майбутнього безпосередньо впливає на процеси цілепокладання й пов'язаний із такими утвореннями, як мрії, цілі, життєві програми та плани особистості.

3. Питання майбутнього для молоді стає центральним і вимагає активного вибудовування шляхів та способів досягнення своїх цілей.

4. Рефлексивний рівень особистості в молодому віці дає змогу докладніше описати своє уявне майбутнє, усвідомити перспективу досить значного проміжку часу, завдяки чому вона реалістично уявляє навіть віддалене майбутнє.

5. Успішно адаптовані першокурсники мають значно чіткіший і більш структурований образ майбутнього, бачення дальшої перспективи й більш насичене життя в рефлексивному прогнозуванні власного майбутнього. Також вони більшою мірою професійно орієнтовані.

З огляду на сказане вище, і структура, і динаміка образу майбутнього заслуговують на ретельне вивчення. Зрозуміло також, що вони можуть істотно різнитися в різні вікові періоди розвитку особистості та суттєво залежати від соціальної ситуації її розвитку.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : [б. и.], 1991. – 300 с.
Abulkhanova-Slavskaya K. A. Strategiya zyzni [Strategy life] / K. A. Abulkhanova-Slavskaya. – M. : [b. i.], 1991. – 300 s.
2. Белинская Е. П. Я-концепция и ценностные ориентации старших подростков в условиях быстрых социальных изменений / Е. П. Белинская // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 14 : Психология. – 1997. – № 4. – С. 25–31.
Belinskaya Ye. P. Ja-kontseptsiya i tsennostnyye oriyentatsii starshykh podrostkov v usloviyakh bystrykh sotcialnykh izmyenyeniy [I-concept and value orientation older teens in terms social changes] / Ye. P. Belinskaya // Vestn. Mosk. un-ta. – Ser. 14 : Psykhologiya. – 1997. – № 4. – S. 25–31.
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М. : Изд-во «Институт практической психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.
Bozhovich L. I. Problemy formirovaniya lichnosti [Problems of personality formation] / L. I. Bozhovich. – M. : Izd-vo "Institut prakticheskoy psikhologii" ; Voronezh : NPO "MODEK", 1997. – 352 s.
4. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е. И. Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – С. 256–269.
Golovakha Ye. I. Zhiznennaya perspektiva i tsennostnyye oriyentatsii lichnosti [Life perspective and value orientations of the individual] / Ye. I. Golovakha //

Psikhologiya lichnosti v trudakh otechestvennykh psikhologov. – SPb. : Piter, 2000. – S. 256–269.

5. Головаха Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А. А. Кроник. – Киев : [б. и.], 1984. – 208 с.
Golovakha Ye. I. Psikhologicheskoye vremya lichnosti [Psychological time of personality] / Ye. I. Golovakha, A. A. Kronik. – Kyiv : [b. i.], 1984. – 208 s.
6. Дворник М. С. Соціально-психологічні практики відтермінування в конструюванні особистістю власного майбутнього : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / Дворник М. С. – Київ : Ін-т соц. та політ. психології НАПН України, 2014. – 17 с.
Dvornik M. S. Sotsialno-psikhologichni praktyky vidterminuvannya v konstruyuvanni osobistystyu vlasnogo maybutnyoho [Socio-psychological practice delay in the construction of their future personality] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.05 “Sotsialna psikhologiya, psikhologiya sotsialnoyi roboty” / Dvornyk M. S. – Kyiv : In-t sots. ta polit. psikhologii NAPN Ukrainy, 2014. – 17 s.
7. Зимбардо Ф. Парадокс времени. Новая психология времени, которая улучшит вашу жизнь / Ф. Зимбардо, Дж. Бойд. – СПб. : Речь, 2010. – 352 с.
Zimbardo F. Paradoks vremeni. Novaya psikhologiya vremeni, kotoraya uluchshyt vashu jyzn [The new psychology of time that will improve your life] / F. Zimbardo, Dj. Boyd. – SPb. : Rech, 2010. – 352 s.
8. Леонтьев Д. А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д. А. Леонтьев, Е. В. Шелобанова // Вопр. психологии. – 2001. – № 1. – С. 57–66.
Leontyev D. A. Professionalnoye samoopredeleniye kak postroyeniye obrazov vozmozhnogo budushchego [Professional self-determination as the building of images of a possible future] / D. A. Leontyev, Ye. V. Shelobanova // Vopr. psikhologii. – 2001. – № 1. – S. 57–66.
9. Полунін О. В. Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження : монографія / О. В. Полунін. – Київ : Гнозіс, 2011. – 360 с.
Polunin O. V. Perezhyvannya ludynoyu plynu chasu: eksperymentalne doslidzhennya : monografiya [Human experiences over time: Experimental Research : monograph] / O. V. Polunin. – Kyiv : Gnozis, 2011. – 360 s.
10. Хазратова Н. Психологічна адаптація першокурсників: типові проблеми та шляхи їх вирішення // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти : зб. наук. ст. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 91 с.
Khazratova N. Psikhologichna adaptatsiya pershokursnykiv: typovi problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya [Psychological adjustment of freshmen, common problems and solutions] / N. Khazratova // Psikhologichna adaptatsiya studentiv pershogo kursu do umov navchannya u vyshchomu zakladi osvity : zb. nauk. st. – Lutsk : RVV “Vezha” Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 1999. – 91 s.